

Intressit ja usko

Poliittista ilmastoja vuosilta 1951 ja 1984

"Lehden on voitava tarpeen tullen esittää asioista ja ihmisistä kirpeäkin arvostelua mahdollisista taloudellisista, poliittisista tai henkilösidonaisuuksista piittaamatta. Jos tästä periaatteesta tingitään, joudutaan tielle, jolla ei ole loppua, ja lehti on tuomittu menettämään uskottavuuttaan lukijoittensa silmissä." (Helsingin Sanomat 9.5.1981. Korost. KP.)

Uskottavuutta? Sitäkö sanomalehdellä on minun lukijansilmissäni?

HS ei ilmeisestikään tarkoita uskottavuudella vain lehdessä esitettyjen todellisuutta koskevien väitteiden paikkansapitävyyttä ja luottamusta siihen. Kysymys on enemmästä, lehden uskottavuudesta instituutiona, lehden yhteiskunnallisesta asemasta.

Toinen esimerkki. Birger Thölix puntaroi Aatos Erkon mahdollisuuksia käyttää Helsingin Sanomia omiin poliittis-yhteiskunnallisiin tarkoituksiinsa: "... hän ei voi ryhtyä rikkomaan käytännössä vallitsevia sosiaalisia pelisääntöjä, sillä silloin lehden uskottavuus heikkenee. ... Yleisö ostaa uskottavuutta. Valtapeliin ryhtyminen vie luoton." (HS 8.11.1981. Korost. KP.)

Mutta - omituista kyllä - institutionaalinen uskottavuus nähdään myös itsensä valtapelin, nimittäin puoluepolitiikan ja puoluejärjestelmän olennaiseksi elementiksi: "Rikospoliisi, syyttäjät ja valtiontalouden tarkastajat ovat ... viime vuosina lisääntyvässä määrin kiinnostuneet puolueiden tileistä, joihin perehtymistä on vaikeuttanut muun muassa puoluelain kirjain. Pelkkä tietoisuus tästä saattaa puolueiden uskottavuuden kansalaisten keskuudessa kovalle koetukselle. ... Julkisuuden lisäämisen tarpeellisuudesta vallitsee kuitenkin liikuttavan suuri yksimielisyys. Se ei yksin riitä palauttamaan luottamusta. Epäilyksen alaisiksi asetetut tapaukset on tutkittava pohjia myöten suurta työmäärää kaihtamatta. Vasta sen jälkeen kääntymys vaikuttaa uskottavalta." (HS 16.9.1983. Korost. KP.)

Uskottavuuttako puolueillakin on minun kansalaisensilmissäni - sitten kun "epäilyksen alaisiksi asetetut tapaukset" joskus saadaan tutkittua pohjia myöten?

Noissa ilmaisuissa - uskottava, uskottavuus - tuntuu olevan jotakin hälyttävää. Herkkyyteni niille ei ole aivan idiosynkraattista. HS:n

Kuiskaaja herkistyi samalle asialle kuullessaan sitä aseistakieltäytyjien tutkintalautakunnan puheenjohtajan, P-E. Förarsin suusta: "Förars kertoo myös itse pääasiasta eli vakaumuksen tutkimisestä: 'Emme pane niin suurta painoa loogiseen pohdiskeluun. Tärkeintä on, että hakija voi tehdä uskottavan vaikutuksen.' - Uskottavan?", kohotteli Kuiskaaja kulmiaan 15.1.1984. - Koetan tässä kirjoituksessa selvittää, mitä hälyttävää noihin pieniin sanoihin itse asiassa sisältyy.

Sanakirjamerkitykset

Nykysuomen sanakirjan (1978) mukaan sanalla uskottava (johd. uskottavuus) on kaksi peruserkitystä: (1) "totuudenmukainen, todentuntainen, vakuuttava", (2) "todennäköinen, luultava, otaksuttava". - Esimerkeissä edellä sanoja käytettiin **Nyky-suomen sanakirjan** ensiksi mainitsemassa merkityksessä. Merkityksessä 2 sanaa käytti HS:n pääkirjoitus 5.1.1984: "Kun Tanskan jättimäinen valtiovelka ei edes Schlüterin esittämällä leikkauksilla vielä tänä ja ensi vuonna ala pienentyä, näyttää uskottavalta, että Jörgensenin puolesta konservatiivit saavatkin voittaa ja tehdä likaisen säästämistyön." - Sanoilla on siis ainakin kaksi eri merkitystä. Mutta mistä merkityserossa oikeastaan on kysymys?

Kun jostakin asiasta todetaan, että se on uskottava tai epäuskottava, puhutaan esityksestä. Ilmeisesti kuitenkin uskottavuus-sanan kahdessa eri merkityksessä esityksiä tarkastellaan kahdesta eri näkökulmasta. Mistä? Koetan valaista parin esimerkin avulla; ensiksi tapaus, jossa sana on merkityksessä 2.

"... ajatus luonnollisista liikkeistä oli uskottava niin kauan kuin katsottiin että taivaat muodostavat yksinkertaisen, yhden keskipisteen ympäri

pyörivän järjestelmän. Siten se tuntui vähemmän uskottavalta Koperni-kuksen järjestelmässä ... Yhä vähemmän uskottavaksi tuo ajatus kävi, kun jouduttiin luopumaan käsityksestä että taivas on sfääreihin jakautunut järjestelmä. ... edes hänen (Galilei) argumentointitaitonsa 'ei kyennyt enää ... peittelemään lähestymistävän perustavanlaatuaista epäuskottavuutta' ..." (V. Pietilä 1983, 126.)

Tässä sekä esityksen (teoria luonnollisista liikkeistä) esittäjä että sen arvioija (joka puntaroi, miten uskottavana teoriaa voidaan pitää) ovat tavallaan samassa asemassa: kumpikin asettuu objektia (tähtitavasta) tarkastelevan subjektin asemaan ja keskinäiseen keskusteluyhteyteen. Esityksen tarkoitus on tuo keskusteluyhteys; esitys pyrkii luomaan esittäjän ja kuulijan välille sosiaalisen kentän, johon kumpikin on osallinen periaatteessa samanlaisessa asemassa, nimittäin kumpaankin nähden erillistä objektia tarkastelevan subjektin asemassa.

Mutta kun tamperelainen teatteri esittää Bertolt Brechtin **Galilein elämän**, eivät näytelmän Galilei ja hänen toimintaansa (esitystä) seuraava katsoja ole sen hetkisissä rooleissaan, Galileina ja katsojana, samassa mielessä saman sosiaalisen todellisuuden osallisia. Katsojan asenne on sama kuin P-E. Förarsin: hän ei pane niin suurta painoa loogiseen pohdiskeluun. Eikä Galileikaan argumentoi tosissaan teatterin katsomossa istuville, hän on kokonaan kääntynyt näytelmän sisäistä todellisuutta kohti, johon hänen itsensä lisäksi kuuluu sellaisia henkilöitä kuin yliopiston kuraattori, linssinhioja, suurherttua, teologi, filosofi, matemaatikko jne. - mutta ei teatterin yleisö. Silti Galilein on argumentoitava tosissaan, nimittäin näytelmän sisäisen todellisuuden ihmisille, se on

näet hyvän näyttelijäsuorituksen ehto. Brecht puhuu näyttelijäsuorituksen todentuntuisuudesta (Wahrhaftigkeit) ja uskottavuudesta (Glaubhaftigkeit) ja tarkastelee niiden ehtoja: "Hänen (näyttelijän) on nähtävä paremmin itsensä, esittämänsä roolin ja muiden roolien välinen tapahtumainkuu. Jos hän on oivaltanut, mikä siinä on totuus (Wahrheit), pystyy hän useimmiten varsin helposti käsittämään roolihaamonsa vaatimat aistivaikutelmat (Empfindungen) ja myös esittämään ne uskottavasti." (Brecht 1977, 846-847.)

Nyt uskottavuudesta puhutaan sanakirjan merkityksessä 1. Samalla on teatterin sosiaalisen todellisuuden rakenne toinen kuin tiedemiesten yhteisön sen etsiessä uuden ajan

alussa teoriaa taivaanmekaniikalle. Kun teatterissa puntaroidaan uskottavuutta, puntaroidaan toki esityksen uskottavuutta, mutta ei niinkään **propositioiden** kuin roolisuoritusten uskottavuutta. - Havaitsemme teatterin rakenteen poikkeavan tiedeyhteisön rakenteesta, esimerkiksi seuraavasti. Esittäjä ja esityksen arvioija eivät ole samalla tavoin yhtäläisiä subjekteja kuin teorioitaan keskustelevat tutkijat. Teatteri-Galilein esitys ei viritä kuulijalle sellaista subjekti-objekti -suhdetta ja subjektien yhteisöä kuin tutkija-Galilein. Teatteriesitys ei (tavallisesti) pyri esittäjän ja kuulijan keskusteluyhteyteen, vaan teatterin sosiaalinen todellisuus on jakautunut kahteen toisilleen vieäseen piiriin, yhtäältä näytelmän si-

säiseksi todellisuudeksi ja toisaalta näyttämön ja katsomon väliseksi suhteeksi. Ehkä eroja on muitakin.

Erilaiset ristiriidat erilaisissa tilanteissa

Vaikka sanat uskottava, uskottavuus näyttävät viittaavan eri merkityksissään rakenteeltaan erilaisiin kommunikaatiotilanteisiin, on niiden merkitsemä problematiikka toisaalta sama - sanojen käyttö kieliä näet aina rasittuneista tai ainakin rasitukselle alttiista sosiaalisista suhteista. Esimerkeistämme ensimmäisessä tiedemiesten välisistä, toisessa taas näyttämön ja katsomon välisistä suhteista. Kummassakin tapauksessa suhteet ovat epävakaat; uskottavuusongelma kertoo juuri tästä.

Tarkastellaan asiaa nyt esityksen näkökulmasta. Epäilemättä esitys on aina sosiaalista toimintaa, jonkinlaista kommunikaatiota esittäjän ja vastaanottajan kesken, teatterisakin. Sosiaalisen toiminnan käsitteessä tarjoutuu eräs ilmeinen erotelu, nimittäin juuri "sosiaaliseen" ja "toimintaan", yhtäältä toiminnan sosiaaliin sääntöihin ja toisaalta sääntöjä noudattavaan tai seuraavaan toimintaan. Erottelun näkökulmasta voi esitys olla sosiaalisena toimintana rasittunut ainakin kahdella eri tavalla uskottavuuden mielessä.

Ensinnäkin voi vallita epäilyksiä sosiaalisten sääntöjen toiminnallisesta pätevydestä - ehkä tiedemiesesimerkkimme on tällainen tapaus. Ei ole kiistaa siitä, mitä tiedemiehet tekevät (he etsivät ja tuottavat totuudellista tietoa, vrt. Malmberg 1983, 7), mutta kylläkin siitä, mitä sääntöjä tieteellisen toiminnan tulisi seurata: millaisia ontologisia, metodologisia ja praktisia sitoumuksia tieteessä pitäisi olla (vrt. Malmberg 1981, 25).

Mutta toiseksi voi olla epäilyksiä

toiminnan sosiaalisesta pätevydestä, ja nyt ehkä teatteriesimerkkimme on käypä tapaus. Ei ole kiistaa siitä, mitä sääntöjä toiminnan tulisi seurata, sillä ne on annettu roolin määrittämisessä. Epäilyjä tai ainakin epäilyksen mahdollisuus on siitä, vastaako roolihenkilön toiminta niitä odotuksia eli normeja, jotka määrittävät roolin, eli täyttääkö rooli-toiminta sille asetetut vaatimukset.

Uskottavuudesta puhuminen ilmaisee siis aina epäilyn tai sen mahdollisuuden. Mutta uskottavuusprobleemassa merkityksessä 2 on kysymys sosiaalisten sääntöjen toiminnallisesta pätevyystä koskevista epäilyistä, kun taas uskottavuusongelmassa merkityksessä 1 on kysymys toiminnan sosiaalista pätevyystä koskevista epäilyistä. Toisin sanoen, ensimmäisessä tapauksessa on ristiriitaa siitä, mitä sääntöjä noudattamalla päästään tavoiteltuun tai tavoittelemisen arvoiseen asiointilaan, toisessa taas siitä, mihin sääntöihin annettu toiminta perustuu, roolin määritteleviin vai muihin.

Sosiaalisissa tilanteissa esiintyvien ristiriitojen luonne ei määrää, niin ajattelen, niiden rakennetta. Mutta ajattelen rakenteiden kyllä määräävän sosiaalisissa suhteissa mahdollisia rasituksia: tiedeyhteisössä voidaan uskottavuudesta yleensä puhua vain merkityksessä 2, teatterissa merkityksessä 1. Jos toisin olisi, olisi tieteen ja teatterin perinteinen institutionaalinen rakenne hajoamassa.

Tässä kirjoituksessa itse asiassa jäljitänkin institutionaalisia hajoamis- ja muutosprosesseja. Taustana on ajatus, että voimme päätellä seurauksista syitä - että jos löydämme edellä esitetystä mielessä erilaisia sosiaalisia konflikteja, voimme päätellä, millaiset ovat sosiaaliset ja yleisemminkin yhteiskunnalliset rakenteet. Tarkoitukseni on tietysti

puhua tieteen ja teatterin asemesta sellaisista yhteiskuntaelämän alueista, joiden rakenteista ei ennalta tiedetä yhtä selvästi kuin tieteestä ja teatterista uskotaan tiedettävän (perinteiset käsitykset tieteestä ja teatterista), nimittäin julkisesta yhteiskuntaelämästä erityisesti politiikasta. Metodologinen idea on, että tutkimalla politiikan sosiaalisia ristiriitoja (onko kysymys sosiaalisten sääntöjen pätevyydestä toiminnassa vai toiminnan sosiaalisesta pätevyydestä) saadaan selvyyttä siitä, millaisissa rakenteellisissa suhteissa ristiriitoihin osalliset ovat keskenään. Tavoitteena on saada selvyyttä siitä, miten julkinen yhteiskunnallinen elämä on ehkä hyvinkin ei-julkisesti organisoitunut: mitkä ovat konfliktitilanteissa mukana olevat ryhmät, mitkä niiden väliset kommunikaatiosuhteet ja -mahdollisuudet, mitkä voimasuhteet, mitkä vaikutusmahdollisuudet jne.

Ennen konkreettisia erittelyjä kuitenkin vielä toinen näkökulma samaan ongelmakenttään, päivastainen uskottavuus-sanasta avautuvalle, nimittäin yhteiskuntateorian näkökulma.

Pluralismi ja uskottavuus

Kun puhutaan kapitalistisen yhteiskunnan organisoitumisesta porvarilliseksi demokratiaksi, puhutaan samalla usein pluralismista. Porvarillisen demokratian sanotaan asettavan "luonnostaan yhteiskunnan eri ryhmät ja väestökerrokset toisiaan vastaan ja ruokkivan niiden keskinäistä jatkuvaa kilpailua taloudellisista ja poliittisista eduista. Organisoidun politiikan kaudella poliittisen järjestelmän hallitsevaksi piirteeksi on tullut poliittinen pluralismi, eri väestöryhmiä edustavien puolueiden ja eturyhmien kilpailu osallistumisesta valtiollisen vallan käyttöön

ja mahdollisuuksista vaikuttaa sen avulla omien kannattajien asemaan." (Tasa-arvon ja demokratian tutkimus TANDEM 1977, 61-62; myös Piispa 1977, 16-17.)

Pluralismin poliittinen järjestelmä muistuttaa tiedemiesimerkkiämme, jossa vallitsee 'eri suuntauksia tai paradigmoja edustavien tutkijoiden kilpailu osallistumisesta tieteellisen totuuden määrittelyyn'. Pluralistisessa porvarillisessa demokratiassa eri väestöryhmät järjestöineen ovat yhden ja saman sosiaalisen todellisuuden osallisia, muodollisesti samassa asemassa ja keskinäisessä keskustelu- tai pikemminkin kilpailuyhteydessä - ne ovat kaikki politiikan (mahdollisia) subjekteja, yhteisenä objektina yhteiskunnallinen todellisuus, jota halutaan säilyttää, kehittää tai muuttaa yhden tai toisen poliittisen ohjelman mukaisella tavalla.

Pluralistinen politiikka ei kuitenkaan tunne, toisin kuin tiedeyhteisöt, uskottavuusongelmaa - eihän politiikka pyri totuuteen, vaan karkeasti sanoen valtaan. Siitä huolimatta on pluralistisen politiikan vastakohtaisuuksilla sama luonne kuin uskottavuusongelmilla merkityksessä 2: kun ryhmät ja poliittiset suuntauksat kamppailevat politiikan suunnasta, taistelevat ne siitä, millä sosiaalisilla säännöillä eli poliittisilla ideologioilla ja vastaavilla ohjelmilla on oleva toiminnallista pätevyttä eli valtiollista valtaa.

Kuitenkin tämän päivän porvarillisessa julkisuudessa puhutaan sananmukaisesti poliittisten instituutioiden uskottavuudesta ja nimenomaan merkityksessä 1. Teorian mukaan uskottavuuden epäily merkityksessä 1 kertoo sosiaalisesta tilanteesta, jota poliittisen ja yhteiskunnallisen pluralismin ei pitäisi tuntea: tilanteesta, jossa jotkin ryhmät (epäilyjen vallassa olevat) eivät ole edes potentiaali-

sesti politiikan subjekteja ja jossa sosiaalinen todellisuus on revennyt osiin, jotka eivät kommunikoi keskenään kielen, vaan - niin kuin Brecht sanoo - aistivaikutelmien (Empfindungen, sensations) välityksellä, niin kuin teatterissa. Onko siis poliittisen elämän perinteinen pluralismi hajoamassa ja korvautumassa teatterimaisella rakenteella? Modernin julkisuuden uskottavuusdiskurssit (merkityksessä 1) näyttävät merkitsevän sosiaalisten ristiriitojen radikaalia nurinkääntymistä: päinvastoin kuin pluralismissa keskeisen ristiriidan muodostaisi se, millä poliittisella toimijalla, esimerkiksi valtiollisen vallan haltijalla, on missäkin määrin sosiaalista pätevyyttä eli ideologista kompetenssia.

Ideologisella kompetenssilla tarkoitan sitä samaa, mistä Haug (1983, 51) kirjoittaa: "... ideologisilla koneistoilla ... on käytettävissä tietty kyky, joka tuottaa 'hallituissa' vastaavan kyvyttömyyden. Kutsumme tätä kykyä ideologiseksi kyvyksi." Ideologinen koneisto "ei johda käyttämiään normeja yhteiskunnasta vaan johtaa normeista niin itsensä kuin senkin, mitä yhteiskunnan tulee tehdä". Tältä pohjalta koneiston ideologisen mahdin mitta on sen uskottavuus (merkityksessä 1): miten yleisiä ja painavia ovat ne normit, joista se johtaa itsensä ja yhteiskunnan, ja missä määrin sen toiminta täyttää normeihin liittyviä sosiaalisia odotuksia. Normien määrittäminen ei-yhteiskunnallisiksi "luonnehtii perustavaa ideologista nurinkääntymistä"; pluralismin muros (jos nyt uskottavuusdiskurssien esiintyminen sellaista merkitsee) merkitsisi siis perustavanlaatuista ideologista nurinkääntymistä: ideologioiden muuttumista ideologiseksi.

Uskottavuus ja korporatismi

Tietenkään pluralismin särötyminen ei ole jäänyt huomaamatta ammattilaisilta, yhteiskuntatieteilijöiltä. Uutta tilannetta keskeisesti luonnehtivaksi käsitteeksi on ehdotettu esimerkiksi korporatismia (tai oikeastaan uskorporatismia, ks. Siisiäisen 1982, 259-268 katsausta). Hirschin (1983) hahmotelma uudesta yhteiskunnallisesta ja poliittisesta tilanteesta sopii tavoittelemaani ajatuskuvioon (lainaan Siisiäisen referaattia):

"Hirschin mukaan kehittynyt 'korporatistinen hallitsemiskartelli' käsittää integroivat joukkopuolueet, byrokratisoituneet ammattiliitot, pääoman keskuksset sekä sosiaalisesti ja taloudellisesti laajaa sääntelyä harjoittavan valtion hallinnon. ... Niiden päätöksenteko keskittyy konsernien ja ammattiliittojen hallinnollisiin keskuksiin, missä keskitytään ennen kaikkea systeempolitiikan päälinjojen kehittelyyn ja päätöksenteon seurausten välittämiseen politiikan kohteille... Tästä seuraa Hirschin mukaan se, että yhteiskuntaan kehittyä uudenlainen konfliktirintama 'korporatistisen hallitsemiskartellin' ('keskuksen') ja politiikan kohteena olevien, erityisesti erilaisten 'reuna-alueyhmien'/'marginaaliryhmien' ('periferian') välille. Samalla perinteisten konfliktirintamien, ja näistä keskeisimmän, luokkakonfliktin, merkitys vähenee." (Siisiäinen, 264.)

Hirschin hahmotelma tulee jo lähelle ideaa teatterista - siinä on sosiaalinen todellisuus, joka on jakautunut keskenään vieraisiin piireihin: yhtäällä korporatistinen hallitsemiskartelli, keskus (näyttämö), toisaalla politiikan kohteet, periferia (katsomo).

Korporatistinen kehitys voidaan käsittää valtion ja kansalaisyhteis-

kunnan voimasuhteen muuttumiseksi - samoin jos uskottavuusdiskurssi merkityksessä 1 on merkki yhteiskunnan yläpuolisten, yhteiskunnasta irtautuneiden ideologisten mahtien muodostuksesta, niin se on merkki juuri valtion voimistumisesta kansalaisyhteiskunnan vastakohtana. Haug sanoo ideologisten mahtien syntymisen merkitsevän, "että sellaisia alkuperäiskykyjä, jotka ovat joka yksilön tavallisen yhteiskunnallisen toimintakyvyn perusaineiksia, siirtyy pois yhteiskunnan alueelta" (s. 62). Mitä ovat nuo "alkuperäiskyvyt", konkreettisesti puhuen?

Tulkitsen korporatistien tiettyjen organisaatiomuotojen hajoamiseksi ja uusien syntymiseksi - sellaisten kansalaisyhteiskunnan organisaatiomuotojen (niin kuin puolueiden tai ammattiyhdistysliikkeiden) hajoamiseksi, jotka juuri organisaatiomuotoina ovat "joka yksilön tavallisia yhteiskunnallisia toimintakykyjä". Esimerkiksi ammattiyhdistysliike Jägerin (1980a, 1980b) erittelemänä (ja Siisiäisen referoimana):

"Valtion ja kansalaisyhteiskunnan välisen rajan siirtyminen ilmenee Jägerin mukaan selvästi ammattiyhdistysliikkeessä. Kun ammattiyhdistykset olivat ennen osa (kansalais)yhteiskuntaa, nivoutuvat ne nykyisin yhteen valtiokoneiston kanssa... Nyt ammattiyhdistysliikkeen johto erottautuu kenttätasosta sisäisen sentralismin välityksellä. Tällöin ... ammattiyhdistysliikkeen johto inkorporoituu valtioon ja raja valtion ja kansalaisyhteiskunnan välillä siirtyy ammattiyhdistysliikkeen sisälle, sen johdon ja jäsenistön väliin." (Siisiäinen, 265.)

Tämä on esimerkki siitä, miten "sellaiset alkuperäiskyvyt, jotka ovat joka yksilön tavallisen yhteiskunnallisen toimintakyvyn perusaineiksia", siirtyvät pois yhteiskunnan alueelta. Haug jatkaa: "Nämä (ensisijaisesti

ideologiset) kyvyt siirtyvät päällysrakenteen elimille ja niiden virkakoneistoille. Samalla 'perustassa' syntyy ... rajoitetun (toissijaisen ideologisen) toimintakyvyn muotoja." (Haug, 62.) - Mutta mitä ovat ensisijaiset, mitä toissijaiset ideologiset toimintakyvyt, konkreettisesti puhuen?

Kun Hirsch puhuu "systeemipolitiikan päälinjojen kehittelystä ja päätöksenteon seurausten välittämisestä politiikan kohteille", puhuu hän varmaankin juuri "korporatistisen hallitsemiskartellin" ensisijaisesta ideologisesta toimintakyvystä. Rinastetaan korporatismi pluralismiin perspektiivin rikastamiseksi. Pluralistiselta vaikuttaa se yhteiskuntatila, joka on ideologisten mahtien kasvualusta: "Kehkeytyvät etuvastakohtaisuudet repivät yhteisölliset yksiköt niiden tietyssä kehitysvaiheessa. Erityiset edut kamppailevat keskenään." (Haug, 51. Korost. KP.) Yhteisö on etuvastakohtaisuuksien halkoma. - Mutta korporatistisissa vastakohtaisuuksien päälinjat eivät kulje kansalaisyhteiskunnan sisällä erityisten etujen välillä. Yhtäällä ovat yhteiskunnan yläpuoliset ideologiset mahdit, jotka "ottavat itselleen sellaisia kokonaisyhteiskunnallisesti välttämättömiä tehtäviä ... joilla on ... yhteiskuntaspesifistä muodosta riippumatta yleishistoriallista merkitystä" (Haug, 81). Ne kantavat ei-yhteiskunnallisiksi ilmenneiden normien määrittämää yleistä etua; ensisijainen ideologinen kompetenssi tarkoittaisi näin ollen ASIOIDEN, voidaan sanoa: YLEISTEN ASIOIDEN hoitamista koko yhteiskunnan puolesta.

Korporatismi ei kuitenkaan ole harmoniaa eikä ensisijainen ideologinen kyky totaalinen toimintakyky. Jos yhtäällä ovat ideologiset mahdit, niin toisaalla ovat ideologiset subjektit ja toissijaiset ideologiset

kyvyt. Tämän kirjoituksen näkökulmasta toissijaiset ideologiset kyvyt ovat auditorion kykyjä; ja yksi niistä on näyttämön instanssien uskottavuuden puntarointi (merkityksessä 1) ja uskon tai epäuskon, luottamuksen tai epäluottamuksen artikulointi. Journalismin uskottavuusdiskurssit olisivat siis tämän mukaan korporatistisen yhteiskuntatilan toissijaisia, so. ideologisten subjektien ideologiaa toimintakykyjä.

Kun tarkoitukseni on tutkia - kokeeksi - uskottavuusdiskurssien (merkityksessä 1) esiintymistä ja luonnetta journalismissa, niin ensisijaisena tarkoituksena ei ole dokumentoida yhteiskunnallista murrosta pluralismista korporatismiin, vaan toissijaisten ideologisten toimintakykyjen, so. "korporatistiseen hallitsemiskartelliin" kohdistuvan vastarinnan muotojen syntymistä, esiintymistä ja luonnetta.

Pluralismia haussa

Uskottavuusdiskurssi (merkityksessä 1) artikuloi siis ideologisen subjektin näkökulman yhteiskunnallisen ja poliittisen elämän instansseihin (instituutioihin, elimiin, organisaatioihin, henkilöihin jne.). Tarkoitukseni oli tutkia, mikä on journalismin näkökulma sellaisiin instansseihin eri aikoina. Jos nykyinen aika on korporatistista, niin muutaman vuosikymmenen takaa uskon löytyvän pluralistisia yhteiskuntatilanteita.

Kokeilin vuotta 1951, melko umpimähkäisesti. Tulos oli kuitenkin varsin tyydyttävä.

Helsingin Sanomien pääkirjoitus 7.4.1951 antaa kuvan tuolloisesta sisäpoliittisesta tilanteesta: "Suotta ei puhuta 'luottamuskriisistä', joka näyttää jatkuvan hallitusten vaihtumisesta huolimatta. Yhtä hyvin saatetaan puhua yleisestä vastuuntunnon puutteesta, mitä osoittaa

aivan vähäpätöisissäkin asioissa vastahankaan ja uhkatoimenpiteisiin turvautuminen valtiovaltaa vastaan niin taholla kuin toisellakin. Eturistiriidat, jotka pitäisi normaaleissa oloissa molemminpuolisella hyvällä tahdolla voida ratkaista kaikessa sovinnossa, paisutetaan luonnottomiin mittasuhteisiin ja uhmamielessä aiheutetaan kansan- ja valtiontaloudelle sekä yritteliäisyydelle vaurioita, joista kaikki kansalaiset joutuvat kärsimään elinmahdollisuuksiensa heikkenemisen myötä. ... On luotettava siihen, että hallitus vilpittömästi pyrkii valvomaan yleistä etua ja kaikkien kansalaisten parasta... Kansanvaltaisessa maassa hallitusvalta edustaa koko kansan yhteistahtoa ja pyrkii siinä mielessä sovitteluun vastakkaisia pyrkimyksiä niin, että hankaukset saataisiin mahdollisimman pienin vaurioin poistetuksi. Jos ryhmäedut ja puoluetakilliset näkökohdat asetetaan padoksi tuon pyrkimyksen tielle ja kiihoteetaan kansalaismielialoja hallitusvallan parhaimpiakin pyrkimyksiä vastaan, käy menestyksellisen talouspolitiikan hoitaminen mahdottomaksi..."

Kuvaus tuo mieleen Haugin: "Eriytyiset edut kamppailevat keskenään." Ei ole vielä (tai enää: sodan jäljiltä) voimakkaita ideologiaa mahteja "yhteiskunnan ylittävänä ja silti yhteiskunnansisäisenä mahtina, joka asettuu yhteiskunnan yläpuolelle ja sekaantuu siitedes kaikkeen, 'säätelä läpikotaisin' yhteiskunnallista elämää" (s. 51) - HS itse toivoo vahvasti, että olisi. Kun ei ole vahvoja ensisijaisia ideologiaa toimintakykyjä, ei ole toissijaisiakaan: julkisen elämän instansseja (esimerkiksi hallitusta) ei tarkastella niiden rooli-suoritusten valossa, uskottavuuden kannalta.

Lainauksen tematiikka hallitsee kauttaaltaankin HS:n pääkirjoituksia

keväällä 1951. Vuosi alkaa presidentti Paasikiven uuden vuoden puheen tarkastelulla (2.1.1951). Paasikiven aiheena oli katsaus "poliittiseen elämäämme ja parlamentaariseen toimintaamme". Paasikiven ja HS:n yhteinen arvio on, että "tehostunut puoluevaltaisuus on viime aikoina saanut niin kärjekkäitä ja häiritseviä ilmenemismuotoja", että se vaarantaa jo "yksimielisyyden kansamme suurista peruseriaatteista" ja "esille tulevien tärkeiden kysymysten hoitamisen".

HS:n käsitys tosin on, että "valtion ote on talouselämässä jatkuvasti voimistunut" (27.2.1951). Mutta talouselämää hallitseva valtio ei olekaan valtio käsitteen varsinaisessa mielessä: vahva ja itsenäinen mahti, sillä valtion otteen voimistuminen on merkinnyt "talouspolitiikan johtolankojen siirtymistä varsinaisilta talousmiehiltä poliitikkojen käsiin". Tästä on ollut seurauksena "poliitisoitunut virastotalous", jossa "arvovaltansa menettäneen ja heikon valtiovallan on täytynyt jokseenkin säännöllisesti taipua vaikuttamissuunnitelmiansa vastaisesti ... eri taloudellisten etupiirien ... omien turvallisuusnäkökohtien ... edessä". (Korost. KP.) Niinpä ei hallitus ole pystynyt toteuttamaan tehtävänsä esimerkiksi hintaviranomaisena, sillä "ulkopuolisten voimien otteet" ovat estäneet hallituksen hintaratkaisut. Sen johdosta "muodostuu niin tavaran kuin rahankin kiertokulun tielle päivästä päivään kasvava pato, joka häiritsee talouselämän säännöllistä kulkua ja ehkäisee ... tasapainon saavuttamista" (13.5.1951). Samoin ovat "yhteiskuntapoliittiset tekijät ja eduskuntavaalien läheisyys" voimistaneet "niitä haittoja, joita taloudellisten asioiden johdon jatkuva siirtyminen sisäpoliittisista konjunktoureista riippuvaisen valtiovallan ja puoluepoliitikkojen käsiin ... ai-

heuttaa" (16.3.1951).

HS:n sisäpoliittisen kommentoinnin mukaan alkuvuodesta 1951 kansalaisyhteiskunnan vaikutus ja kontrolli näyttävät ulottuvan suoraan valtiojärjestyksen ytimeen ja huipulle: puolueiden, etujärjestöjen ja eduskunnan kautta se antaa linjan hallituksen ja hallituksen kautta vielä valtion keskushallinnonkin toiminnalle. Kansalaisyhteiskunta näyttää vahvalta suhteessa "arvovaltansa menettäneeseen ja heikkoon" valtion.

HS:n oma tavoite on kansalaisyhteiskunnan heikentäminen vahvan valtion hyväksi - mutta ei vahvan valtion itsensä vuoksi, vaan sen luokkasuhteen muuttamiseksi, jossa "kulutus" ja "tukiaisten varassa elävä maatalous" (so. työläiset ja pienviljelijät) ovat HS:n näkökulmasta, "suunnitelmallisen talouspolitiikan" ja "järkevänsä kansan- ja valtiontalouden" kannalta liian vahvoja "kannattavaan maatalouteen" ja "tuotantoon" (so. suurmaanomistajiin ja pääomaan nähden). HS:n linjaa määrää tavallaan sekä luokkaetu että sen oma erityinen intressi. Yhtäältä tavoite on luokkien voimasuhteen muuttaminen neutraloimalla työläisten ja pienviljelijäin asemat vahvan valtion kautta. Mutta vahva valtio on myös HS:n oman erityisedun mukainen. Riippumattomana lehtenä se on vuoden 1951 tilanteessa tavallaan sivussa yhteiskunnan valtarakenteista, koska se ei keskeisesti kuulu kansalaisyhteiskunnan eturyhmäpohjaiseen organisaatioon: se ei selvästi artikuloi minkään väestöryhmän erityistä etua etujen keskinäisessä taistelussa, vaan liian vähäistä tunnustusta saavaa yleistä etua. HS:n omat lupavimmat prospektit ovat siinä mahdollisuudessa, että se korporatismiin kaltaisissa oloissa nousisi yleisen edun organina yhteiskunnan keskeiseksi rakennetekijäksi kumpaankin

suuntaan: "päätöksenteon seurausten välittäjäksi politiikan kohteille" ja uskottavuusvastarinnan välittäjäksi politiikan päättäjille.

Vuonna 1984 on HS:n linja tietysti jo toinen. "Politisoituneen virastotalouden" militantti vastustus on saanut väistyä, varmaankin tarpeetomana. Jos poliitikkoja vielä joskus on tarvis muistuttaa eturyhmäsidonnaisuuksien turmiollisuudesta, riittää pehmeä nuhtelu - niin kuin 5.1.1984 HS:n moittiessa valtiota siitä, että asutuskeskuksille ja maataloudelle on asetettu lievempiä ympäristösuojelun velvoitteita kuin teollisuudelle "laajan äänestyspohjan yhteisöjen ja eturyhmien" pelossa. "Ympäristölle aiheutuvien haittojen tulisi kuitenkin aina olla ensisijainen peruste." - Tänäpäin HS vaikuttaa itsevarmalta ja arvovaltaiselta, yleisen edun itseoikeutetulta organilta juuri siinä mielessä kuin se itse ennakoi yhteiskuntakehitystä yli kolmekymmentä vuotta sitten. Se on ollut oikeassa ja on.

Mutta vahvistäako systemaattinen erittely vaikutelman? Onko **Helsingin Sanomista** kehittynyt olennainen korporatistinen yhteiskuntarakenteen osa vuoden 1951 pääkirjoitusten implisiittisen ohjelman mukaisesti niin, että lehti tätä nykyä olisi myös ideologisen uskottavuusvastarinnan organii?

Pääkirjoitukset 1951 ja 1984

Aineistokseni valitsin **Helsingin Sanomien** pääkirjoitukset yksinkertaisesti siksi, että niissä on suppea, selvärajainen aineisto ja että kuvittelin kohtalaisen helpoksi selvittää niistä, onko kysymyksessä uskottavuusdiskurssi vai -jokin muu. Erittelin ensimmäiseksi vuoden 1951 pääkirjoituksia, vuoden alusta sata ensimmäistä eli 2.1.-11.4.1951. Toisen aineiston keräsin vuoden 1984 alus-

ta, taaskin sata pääkirjoitusta. Vuoden 1951 osalta mukaan tulivat kaikki pääkirjoitukset (yleensä numeroa kohti oli vain yksi pääkirjoitus, neljässä numerossa kuitenkin kaksi). Vuonna 1984 numeroa kohti oli keskimäärin 3.1 pääkirjoitusta (vaihdellen kahdesta neljään), minkä vuoksi valitsin sadasta ensimmäisestä numerosta satunnaisesti yhden pääkirjoituksen kustakin.

Varsinaiseksi pulmaksi muodostui uskottavuusdiskurssien tunnistaminen (tai yleisemmin sanoen pääkirjoitusdiskurssien luotettava karakterisointi ja luokittelu), sillä uskottavuusnäkökulma politiikan instansseihin ei artikulaatiossaan tietenkään tarvitse sanoja uskottava, uskottavuus.

Havaitsin, että pääkirjoitukset voitiin ensinnä jakaa kahteen ryhmään: (1) juttuihin, joissa tarkastellaan jonkin tai joidenkin instanssien toimintaa (jolloin toiminnan tarkastelu tarkoittaa myös sen arviointia tavalla tai toisella), ja (2) juttuihin, joissa tarkastellaan jotakin tilannetta. Jälkimmäistä ryhmää kutsun katsauksiksi; katsaukset eivät ole tässä tutkimuksessa relevanttia aineistoa.

Ensimmäisen ryhmän sisällä koetin sitten erottaa kaksi erilaista näkökulmaa instansseihin ja niiden toimintaan, ja tässä käytin hyväksi edellä esitettyjä ajatuksia sosiaalisten ristiriitojen erilaisesta luonteesta. (1) Onko kysymys sosiaalisten sääntöjen, so. ideologioiden ja sen tapaisten ohjelmien toiminnallisesta pätevydestä: minkä linjan mukaan ASIASSA pitäisi tai olisi pitänyt menetellä? (2) Vai onko kysymys toimijan itsensä sosiaalisesta pätevydestä eli siitä, millaisen kuvan instanssin toiminta tai ominaisuudet antavat siitä itsestään suhteessa instanssiin kohdistuviin sosiaalisiin odotuksiin, siis NORMEIHIN? Edellisessä puhettavassa instanssin toiminta

ULKOMAAT

Uuden Puolueen uskottavuus horjuu Ongelmana Treholtin osuus ns. rauhanlinjan muotoilussa

Norjan Treholtinpuoluehankes-
teluun oppositiossa olevalla työ-
väenpuolueella parhailla poliittisilla
ongelmina. Neuvostoliiton lakkaus
toimintaa Arne Treholtin tuottamia
suomissa aktiivisena työväenpuo-
leena vasemman laajan moberilla.
Hänen väkijoukkonsa on saat-
tanut liittyä tertiin turvallaus-
poliittisten aktiviteiden työstämisen
työväenpuolueen raitillaista linjalta. Olosuhteiden muuttaminen
epäiletti sitä, että olosuhteet pyrkivät
nyt asettamaan epäilyksensä alkua
ns. rauhanlinjan työväenpuolueen
sääntöihin.

"Pelätävänä on, että koko lieri-
työväenpuolueella pyrkään tekemään
epäilyksensä alkua Norjassa. Vä-
kijoukosta hysteeriset kannanotot
ohjeistavat taloutta vaittaava siihen,
että noustamaan saatava olla
eristämisen uusi vasemmanlinjainen
sääntö", että puoluevirkailla selitti
Olosuhteet perustana.

Hän esittivät puolueensa virallise-
n odotuksia mutta ei kuiten-
kaan halunnut nimenä tulkita
toon. Hän viittasi siihen, että Tre-
holtin julkaisun käsitellyn on vielä
lakkauksen kehen eikä virallista kaa-
vanotusta ole ehditty muotoilla.

Varmaa on toistaiseksi sinoo-
sa se, että Norjan työväenpuo-

OSLO
Vesa Santavuori

kuu tulee pitämässä kiinni pyrkimyksestään lieri-työväenpuolueen kanno-
villistä suhteista. Yhdä varmaa
on, että puolue pyrkii karkua ta-
voon omittamaan mikroliikenne-
turvallisuusvirheitä kannanotto-
nsa mm. eurosuostyöväenpuolueen
Treholtin vaikutusta.

Treholtin vastasi sitä linjaa,
jolla Norjan työväenpuolue lieri-
työväenpuolueen kanssa. Puo-
leesta niistä osuista ohjauksen
sääntöä ajottaminen pitää jäsdyt-
tää ja neuvotteilla jättää supe-
raajoin kehen.

Suurempia väkijoukkoja sen sijaan
on Pohjois-Norjassa toimivien työ-
väenpuolueen lieri-työväenpuolueen
sääntöä. Niitä Treholt oli vaimin ajat-
tanut vuosina 1980-81, jolloin
puolueen nykyinen johtajajäritys
kotiin.

Pohjoisla työhyökettä puoltavaan
työväenpuolueen linjaa uudelta
siä suuillatellut Jens Evensen.
Linjanvetoa koskevat työhyökettä
puoltavaan puheensa piti Evensen
vuonna 1980.

Treholtin osuus
työhyökettä ehdotukseen

Ennen tyynytti voimakkaista risti-
liittoa puolueen sääntöä mutta työ-
hyökettä ehdotukseen ajattelu voitti jo
vuonna 1981. Vakava työhyökettä
linjan kannatuksen kannatti nyt on
se, että vakoojia Arne Treholtin
sukolaan vaikutuksen estäessä
Evensenin työhyökettä puheensa muo-
toiluun.

Evensen itse kiisti väitteet, joi-
den mukaan Treholt olisi kirjoit-
tanut läheisen työhyökettä puhe-
nensa. Evensen sanoi nimenomaan
kirjoittaneensa puheensa itse.

Niä asiantuntijien läheisessä
mukaan yleisesti kuitenkin on tie-
dossa, että puheensa kirjoittaneen
mukaan Evensen ja Treholt olivat
toisistaan sähköistusturvallisuuden
keskellä. Valtiovien arvioiden
mukaan Treholt vaikutti siten te-
vällä tai toisella Evensenin vuoden
1980 työhyökettä puheensa muotoit-
miseen. "Työhyökettä ei nyt ole mi-

enään tapauksessa ajankohittainen.
Siis Treholtin skandaalilla on suora
työhyökettä", työväenpuo-
leensa virkaillit myöntävät perin-
tains Olosuhteet. Hän panostivat kul-
lehtin, että puolueensa nykyinen
työhyökettä ei ole täsmällisen sa-
mantainen kuin Evensenin vuonna
1980 esittämä.

Pohjoisla työhyökettä on normaali-
enemmän jäsdyt myös sitä,
että supervakausliikkeet ovat juuri
nyt erittäin haavoit. Tärkeää
"jäsdyt eurooppalaisia kehityksiä"
koskevat neuvostoliiton neuvotte-
tut ovat toistaiseksi poissa.

Norjan työväenpuolueensa miehe-
llä Pohjoisla työhyökettä nimittäin pi-
tää kysyä "laksimissa eurooppa-
laisiin yhteyksiin". Jos niiden yhtey-
ksien vaikutuksesta jotkut työ-
hyökettä ajatteluun, niin ei-
kään Norjan työväenpuolue vasta
on valmiina ajatteluun työhyökettä
valtuuttamaan.

Nato-jäsenyttä
ei torjunta

Perjantaina Olosuhteet puheensa
muotoilunsa totesi vastustavansa ka-
vuntyöhyökettä, että työhyökettä
Norjan työväenpuolue "ei halua
tehdä mitään sellaista joka vaivat-

taisi Norjan liittolaisten".
Liittolaisten eräs osa on se,
että Norja on varannut itselleen
mahdollisuuden ottaa jäsdyt
Evensenin kanssa sitana. Mu-
kaantulo Pohjoisla jäsdyt-
tämään työhyökettä mekkuissa ei,
että Norja luopuisi tuosta ns.
jäsdyt-otuksesta.

Perjantaina työväenpuolue löysi
opio-ongelmista lähtien väkijouk-
ko, että "ise assaan siihen ei ole otet-
tu selkeästi kantaa". Vielä väkijouk-
ko joi, että sellaisia lentona ei
myöskään sista lähtevänsä ta-
kuukausuuta ottaa. Treholtin-
kaudella vaokoi kättä rauhanlii-
toetta on harvittava tarkkaan, ettei
puolueita vain päästä toisellaan
Neuvostoliiton ensioita joutajaksi,
arvioitiin.

Erityisesti työväenpuolueensa el-
tällä väkijoukko sitä, minkälainen
"työhyökettä" reaktio Treholtin
paljastumisen Norjassa on aiheut-
tanut. "Nyt epäillään joksista työ-
väenpuolueista, joks joku on
tuttavasti jonkun neuvostoliiton-
toimittamiseksi KGB:n agra-
nissa".

Aivan normaaliin epäpoliittiseen
yhteyksien pito joutuu siihen
epäilyttävään vaioon.

Vaijeriton kävely sukkulana ohjelmassa

Yhtävaltain perjantaina alkane-
n 10. maksullisen ohjelmas-
sa on paitsi optavaallinen tukiva-
jeron avensuukävely, myös tulisi-
tulla teoreettisestieläin kaa-
kassa maata kiertävälle radalle.

Satelliittija on tällä kertaa mat-
kassa kaks. Toisen on kääntä
laulun Western Union
Indonesian halli-

WASHINGTON
Tuija Verkko

pi. Telessestä välitys tapahtuu vo-
lone neuvotteilla, esimerkiksi Tol-
toin Södan ja rauhan voiv välttää
tekoisella satelliittilla launta
muunnasta toiseen muuttamassa
selvittämässä.

Telesse on toiseen suurlähty-
jä. Kaapeliliikenne Yhdysvalloissa
on läännyt satelliittivertetta no-
peutamaan laun arveltiin. Kaapelit-
kautka on Yhdysvalloissa myö-
skään 3.600 yritysliikkeelle alkaneen Ala-

nähdään ASIOIHIN kohdistuvaksi
päämäärähakuisesti vaikutustoimin-
naksi (arviointikriteerinä se, miten
ASIASSA on käynyt tai käy: onko
tulos hyvä vai huono), jälkimmäi-
sessä taas yleisin NORMEIN arvioi-
tavaksi käyttäytymiseksi.

Erottelu ei aina (eikä edes
useimmiten) ollut helppoa ja var-
maa, mutta ehkä muutamat esimer-
kit valaisevat tarkoitustani:

"Maatalouden hinnat" 11.2.1951.
Jutussa tarkastellaan "maataloutta"
(tarkoitetaan maatalouden etujärjes-
töjä), joka on esittänyt vertailuja
maalatalous- ja teollisuustuotteiden
hinnoista ja vaatinut sen perusteella
teollisuudelta, kaupalta ja palkan-
saajilta "pidättyvyyttä" ehtona maa-
talouden osallistumiselle talouden
vakauttamiseen. HS toteaa, ettei

"maalatous- ja teollisuustuotteiden
hinnoittelussa voida tehdä suoranaisia
vertailuja" ja että maatalouden puo-
lta esitetyt "vertailut ovat har-
haanjohtavia". HS:lla on tässä asial-
linen näkökulma: miten vakauttamis-
keskusteluissa tulee vertailla maa-
taloutta ja teollisuutta (hintavertai-
lut eivät anna oikeaa, vaan harhaan-
johtavan, so. maatalouden yksipuolise-
n erityisintressien mukaisen ku-
van). - Mutta juttunsa loppuksi HS
toteaa: "Nämä vertailut ovat har-
haanjohtavia ja antavat yleisölle
sen käsityksen, ettei maataloudella
ole riittävästi asiallisia todisteita
käytettävissään." Toisin sanoen, HS
täydentää tarkastelunsa normatiivi-
sella näkökulmalla puntaroimalla

Taulukko 1. Helsingin Sanomien pääkirjoitusten näkökulmat julkisen elämän instansseihin 1951 ja 1984 (% juttujen instansseista)

	Asianäkökulma		n	χ^2	Käyttätymisnäkökulma		n	χ^2
	+	-			+	-		
1951	57.0 %	43.0 %	107	p>0.10	15.0 %	85.0 %	107	p<0.05
1984	56.9	43.1	109		27.5	72.5	109	

"maatalouden" toimintaa myös käyttäytymisenä: täyttääkö toiminta poliittisellekin argumentoinnille asetettavat totuudellisuusvaatimukset eli käyttäkö argumentointi "asiallisia todisteita" vai epäasiallisia. Epäasiallisten todisteiden käyttö horjuttaisi instanssin uskottavuutta.

"Epäkypä lukioratkaisu" 21.2.1984. Valtion tavoitteena on tasa-vertaistaa keskiasteen eri koulutusmuodot, ja tässä tarkoituksessa on Uudenmaan lääninhallitus päättänyt Helsingin lukioiden tulevaisuudesta: "ensi syksynä viisi koulua ja vuotta myöhemmin lisää neljä koulua jää ilman lukion ensimmäistä luokkaa". HS:n mielestä "lukioratkaisu kaippaa vielä tarkistusta", koska muutoin lyhyellä aikavälillä monet helsinkiläisnuoret jäävät vaille mitään keskiasteen jatkokoulutuspaikkaa. HS:n näkökulma on asiallinen: onko ASIASSA tehty ratkaisu eli lukioratkaisu hyvä vai huono.

"Politikointi sekoitti sopimuskuvioita" 23.3.1984. Kunnallisten työnantajien työmarkkinajärjestö Kunnallinen sopimusvaltuuskunta (KSV) ja vastaavat työntekijäjärjestöt TVK-V, JTA, Akava ja STTK ovat neuvotelleet ns. pääsopimuksesta, jossa sovittaisiin siitä, miten kunnallisen alan työ- ja virkaehtosopimuksista sovittaisiin. Neuvottelijat pääsivät sopimukseen, mutta KSV:n "poliittisen työvaliokunnan porvarilliset jäsenet" kaatoivat valmiin neuvottelutuloksen. HS arvioi: "On miltei käsittämätöntä, miten

kevein perustein muutamat poliitikot voivat hylätä ammattimiesten neuvotteleman sopimuksen. Kaatajat saavat kantaa täyden vastuun myös tekonsa seurauksista" eli siitä, että uudet työ- ja virkaehtosopimukset viivästyvät. HS tosin pitää asiallista ratkaisua, uutta pääsopimusta koskevan neuvottelutuloksen kaatamista äärimmäisen huonona, mutta instanssin (KSV:n työvaliokunnan porvarillisten jäsenten) toimintaa ei kuitenkaan arvostella ensisijaisesti tarkastelemalla, miksi ratkaisu oli huono ja miksi olisi ollut paikallaan päätyä toiseen ratkaisuun, vaan siksi, että instanssi ylitti toimivaltansa eli käyttäytyi sen normin vastaisesti, joka kieltää poliitikkoja puuttumasta ammattimiehille kuuluviin asioihin.

Esimerkkien osoittamalla tavalla luokittelin kaikki 200 pääkirjoitusta kahden muuttujan arvoihin: (1) tarkastellaanko jutussa julkisen elämän instanssien toimintaa asianäkökulmasta ja/vai (2) käytösnäkökulmasta. Katsauksia oli 63. Lopuista 137 pääkirjoituksesta löytyi yhteensä 153 sellaista instanssia, joiden toimintaa myös arvioitiin. Tulokset HS:n näkökulmista on esitetty taulukossa 1.

Hypoteesi tietysti on, että asianäkökulma julkisiin instansseihin vähenee ja käyttäytymisnäkökulma lisääntyy pluralismin murtuessa korporatistisen kehityksen tieltä vuodesta 1951 vuoteen 1984. - Tulosten perusteella asialinja näyttää kuitenkin säilyneen suurin piirtein ennallaan. Käyttäytymisen valvonta sitä

vastoin näyttää odotuksen mukaan lisääntyneen, ei kuitenkaan dramaattisesti. Tulos on osittain korporatismihypoteesin suuntainen - siltä osin hypoteesi ei saa tukea, että instansseja tarkastellaan kumpanakin vuonna yhtä usein siltä kannalta, miten instanssit toimivat asioiden suhteen (ja pluralismissahan ensisijaiset intressit ovat juuri asiallisia). Mutta sikäli hypoteesi saa tukea, että käyttäytymisen valvontaa eli uskottavuusdiskursseja esiintyy vuonna 1984 jonkin verran enemmän kuin vuonna 1951.

Taulukon 1 tulokset ovat varsin heikko evidenssi yhteiskunnan ja Helsingin Sanomien korporatistisesta kehityksestä. Lisäevidenssi näytti kuitenkin mahdolliselta.

Tuntui näet siltä, että asiallisesti orientoituneet jutut olivat luonteeltaan varsin erilaisia vuosina 1951 ja 1984. Vuoden 1951 pääkirjoituksissa lähtökohtana olivat usein poliittiset ja intressisidonnaiset kiistat ASIOIDEN ratkaisemisen oikeasta linjasta; ja tämä sopi kuvaan pluralistisesta politiikasta: "Erityiset edut taistelevat keskenään." Sitä vastoin vuoden 1984 pääkirjoituksissa, silloinkin kun ne tarkastelivat instanssien toimintaa ASIOIDEN ratkaisemiseksi tai hoitamiseksi, ei tarkastelun lähtökohtana tuntunut yhtä usein olevan poliittinen ja intresseihin kytkeytyvä kiista asiakysymyksistä, vaan liikkeelle lähdettiin mieluummin instansseille kuuluvista tehtä-

vistä ja siitä, miten tällaiset tehtävät tuli hoitaa: instanssin toteuttamalla tai ehdottamalla tavalla vai jotenkin muutoin. Asiaorientoituneisakin jutuissa saattoi siis olla selvää korporatistista artikulaatiota: tarkastellaan instansseja, jotka ovat irtautuneet ja itsenäistyneet kansalaisyhteiskunnan ryhmistä ja intresseistä (niin kuin puolueiden arvellaan olevan: "tämän päivän puolueet ovat irtautuneet entistä enemmän aatteellisesta taustastaan, perinteisestä väestöpohjastaan, jopa jossain määrin jäsenistöstäänkin", HS 8.4.1984) ja arvioidaan niiden ASIOIDEN hoitamista tarkoittavaa toimintaa niistä ODOTUKSISTA käsin, jotka määrittävät instanssin kompetenssialueen (yksi esimerkki on yllä tarkasteltu "Epäkypä lukioratkaisu" 21.2.1984).

Kaksi muuttujaa määrittelin tässäkin pääkirjoitusten erittelyn avaimiksi: (1) Nähdäänkö instanssin toiminnan lähtökohdaksi erityiset intressit (niiden tai näiden ryhmien edut) vai se yleinen odotus, että instanssi hoitaa toimialueensa asiat asian- tai yleisen edun mukaisella tavalla? (2) Vastaavasti: arvioidaanko instanssin toimintaa erityisestä intressistä vai yleisestä edusta käsin? - Tulokset on esitetty taulukossa 2.

Kumpikin muuttuja osoittaa muutosta pois intresseistä kohti odotuksia, ja sikäli tulos on odotuksen mukainen (mutta erot eivät taaskaan ole huomattavan dramaattisia eivät-

Taulukko 2. Helsingin Sanomien pääkirjoitusten näkökulma asiaorientoituneisiin julkisen elämän instansseihin 1951 ja 1984 (% juttujen instansseista)

	Instanssien toiminnan nähdään lähtevän				χ^2	Arviointi lähtee			
	eduista	odotuksista	n			eduista	odotuksista	n	χ^2
1951	59.7 %	40.3 %	67		31.3 %	68.7 %	67		
1984	45.5	54.5	66	p<0.10	22.7	77.3	66	p>0.10	

Taulukko 3. Helsingin Sanomien pääkirjoitusten eri puhettavat eri instansseista 1951 ja 1984

Instanssit	1951		1984		Yhteensä %	
	Sis. disk.	Usk. disk.	Sis. disk.	Usk. disk.	1951	1984
Valtio yleensä	2	3	1	1	5.6	2.0
Hallitus (myös presidentti)	19	19	5	3	42.2	8.2
Eduskunta	3	5	2	4	8.9	6.1
Puolueet ja etujärjestöt	13	4	7	5	18.9	12.2
Määräaikaiset komiteat ja vastaavat	3	2	1	5	5.6	6.1
Valtion keskushallinto (ministeriöt, virastot, valtion laitokset, myös Alko, korkeakoulut jne.)	2	5	4	16	7.8	20.4
Väliasteen ja paikallinen hallinto	1	-	3	9	1.1	12.2
Kansalaisjärjestöt ja ryhmät	-	4	3	4	4.5	7.1
Julkisuuden henkilöt	1	2	1	-	3.3	1.0
Elinkeinoelämän laitokset	-	2	1	6	2.2	7.1
Ulkomaiset ja kansainväliset instanssit	-	-	3	14	-	17.3
Yhteensä	44	46	31	67	100.1	99.7

kä tilastollisesti ankarasti ottaen merkitseviä). Sanoisin kuitenkin tuloksen antavan lisää uskottavuutta aikaisemmille tuloksille ja koko sille teoreettiselle näkökulmalle, jota olen kirjoituksessa kehitellyt.

Empiirisiin tuloksiin saadaan hiven lisää verevyyttä tutkimalla, mistä instansseista pääkirjoituksissa puhutaan ja miten. Sen esittämiseksi, miten puhutaan, yhdistin taulukoiden 1 ja 2 tulokset niin, että yhden puhettavan muodostavat käyttäytymisen arvioinnit (taulukko 1) ja ne tapaukset taulukosta 2, joissa instanssien toiminnan lähtökohdaksi nähdään yleiset tehtäväodotukset (tässä puhettavassa siis instanssien toiminta nähdään normatiivisessa perspektiivissä: yhteen on koottu molempien taulukoiden selvimmät uskottavuusdiskurssit). Muut tapaukset muodostavat toisen puhettavan. Nimitän jälkimmäistä sisällölliseksi diskurssiksi, edellistä uskottavuus-

diskurssiksi. Taulukosta 3 nähdään, miten eri puhettavat jakautuvat eri instanssien osalle.

Taulukosta havaitaan seuraavaa:

1. Vuonna 1951 sisältö- ja uskottavuusdiskurssit jakautuvat suhteessa 1:1, kun taas vuonna 1984 suhde on 1:2. Tulos sisältyy jo taulukkoihin 1 ja 2.

2. Vuonna 1951 pääkirjoitusten valtaosa (75.6 %) keskittyy valtion ja kansalaisyhteiskunnan perinteisesti poliittiseksi käsitetyille sektorille (valtio yleensä, hallitus, eduskunta ja puolueet) valtion asiantuntija-sektorin (komiteat, keskushallinto, väliasteen ja paikallinen hallinto) jäädessä varsin vähälle huomiolle (14.5 %). Vuonna 1984 suhteet ovat päinvastoin: 28.5 % kontra 38.7 %. Havainto on sopusoinnussa korporatismihypoteesin kanssa.

3. Vuonna 1951 poliittisen sektorin tarkastelua hallitsee lievästi sisällöllinen keskustelu (37 tapausta

sisällöllistä kontra 31 tapausta uskottavuusdiskurssia), asiantuntijasektorin tarkastelussa diskurssit ovat tasavahvoja (6/7). Vuonna 1984 poliittisen sektorin tarkastelussa diskurssit ovat suurin piirtein tasan (15/13), kun taas asiantuntijasektorilla uskottavuusdiskurssi hallitsee selvästi (8/28). Tutkimuksen päätulokseksi voidaan ehkä yleistää: vuodesta 1951 vuoteen 1984 on julkinen keskustelu julkisen elämän instansseista muuttunut politiikan sisällöllisestä tarkastelusta hallinnon uskottavuuden arviinniksi.

4. Ulkomaiset ja kansainväliset instanssit puuttuvat vuoden 1951 instanssien toimintaa tarkastelevista pääkirjoituksista, mutta ovat toiseksi suurin ryhmä vuoden 1984 pääkirjoituksissa. Ulkomaisia ja kansainvälisiä instansseja koskeva puhetapa on yleensä uskottavuusdiskurssi: ne ovat toimijoita, joiden kanssa ei kommunikoida, vaan joiden käyttäytymistä tarkkaillaan etäältä ja ulkoa.

Tulokset puntarissa

Itse asiassa pääkirjoitusten sisällön-erittelyn antama kuva ei ole yllättävä, vaan vahvistaa sitä, mitä yleensä arvellaan tiedettävän viime aikojen yhteiskunnallisesta kehityksestä: uus korporatismi nykyaikaisen yhteiskunnan keskeisenä organisointumisen tapana.

Mutta niin kuin edellä jo totesin, ei varsinaisena tarkoituksenani ollut dokumentoida yhteiskuntakehitystä, vaan katsoa, mitä Helsingin Sanomat on meille. On merkkejä siitä, että lehti itse on kehittynyt valtio/kansalaisyhteiskunta -vastakohtaisuudessa kansalaisyhteiskunnan toissijaiseksi ideologiseksi toimintakyvyksi, so. uskottavuusvastarinnan orgaaniksi, korvaamaan niitä "joka yksilön tavallisen yhteiskunnallisen toiminta-

kyvyn perusaineeksi", jotka vielä 50-luvun alussa tuottivat kansalaisyhteiskunnan ylivallan valtioon nähden.

Eräässä mielessä HS on joutunut kulkemaan täyden ympyrän: 50-luvun alussa se murehtii vahvan valtion puuttumista, tänä päivänä murheena on vahva valtio, jonka vahvuus perustuu sen inkorporoimiin kansalaisyhteiskunnan toimintakykyihin. Niinpä HS on näinä päivinä (8.4.1984) merkillinen kontrasti esimerkiksi huhtikuun 7. päivän Helsingin Sanomille vuodelta 1951 (jota tarkasteltiin edellä):

"Puolueiden nykypäivää varjostaa merkillinen ristiriitaisuus: yhteiskuntaa on rakennettu menestyksellisesti ja ... rakentajien kesken vallitsee yllättävän suuri yksimielisyys, mutta siitä huolimatta kansalaisten luottamus politiikkaan, puolueisiin ja poliitikkoihin horjuu perin juurin. - Ilmiö ei ole leimallinen yksin Suomelle; vastaava uskottavuuskriisi koettelee monia muitakin länsimaita. ... Jotakin on vialla siinä..., että ennen kansalaisten tuntoja valtioon kanavoineet puolueet kuljettavat viestejä nyt voittopuolisesti päinvastaiseen suuntaan."

7.4.1951 HS puhui "luottamus-kriisistä", 8.4.1984 "uskottavuuskriisistä". Ero on yhtä suuri kuin välille mahtuvat runsaat 30 vuotta. "Luottamus-kriisi" vuonna 1951 ei ollut nimi väestöryhmien poliittisille huolille, sillä sitä eivät aiheuttaneet hallituksen tekemiset, vaan eturyhmien itsensä vahva järjestäytyminen ja voima valtion rinnalla. HS itse tunnustaa tämän puhumalla "luottamus-kriisistä" lainausmerkeissä ja antamalla asialle oikean nimen: yleinen vastuuntunnon puute. "Uskottavuuskriisi" on kuitenkin vuonna 1984 oikea nimi kansalaisyhteiskunnan poliittisille huolille: valtio on vahva ja kansalaisyhteiskunnan

organisaatiomuodot heikkoja. Mutta niinpä puolueet ja etujärjestöt ovat osittain korvautuneet toisilla kansalaisyhteiskunnan organisaatiomuodoilla. Toisinaan näkee ajateltavan, ettei kansalaisyhteiskunnan puolella ole enää minkäänlaista poliittista organisaatiota. Mäkelä (1982, 90) on kirjoittanut viime presidentinvaaleista, ettei "Koiviston eri tahoilta tullut kannatus ... jäsentynyt minkäänlaiseksi kansalaiskeskusteluksi tai uusiksi järjestöiksi ja yhteistoimintamuodoiksi. Maa sai valita kuninkaan kansanvaalilla..., mutta se tapahtui gallup-demokratian muodossa, ei uutta kansalaistoimintaa jäsentävällä tavalla."

Kyllähän Mäkelän arvio tavallaan pitääkin paikkansa. Kuitenkin kannattaisi harkita sellaista mahdollisuutta, että "gallup-demokratia", siis koko uskottavuuspolitiikan kompleksi joukkotiedotusvälineinen, mielipidemittauksineen ja vaaleineen sittenkin olisi kansalaisyhteiskunnan yhteistoimintamuotoja, joiden varaan yhteiskunnallista liikettä voisi rakentaa.

Kirjoitukseni varsinaisena tarkoituksena on ollut selvittää yhteiskunnallisten ristiriitojen sosiaalisessa luonteessa tapahtunutta muuttamista: sosiaalisten sääntöjen toiminnallisen pätevyyden asemesta ristiriitojen ydinainekseksi nousevat toiminnan sosiaalisen pätevyyden kysymykset. Ongelman muoto viittaa ratkaisun muotoon: gallup-demokratia. Sen ratkaisun ohi ei mikään uusi politiikka voi mennä. HS tahollaan toteuttaa jo uutta politiikkaa. Mutta perinteelleen uskollisena se pyrkii taltuttamaan ristiriidat tulkitsemalla nykyisen valtiojärjestyksen voimassa olevassa muodossaan jo gallup-demokratiaksi: "... aikamme yhä odottaa valistuneita ministereitä ja presidenttejä" ja "monipuoluejärjestelmissä vaalit pitävät useimmiten tyydyttävästi huolen luotuneimpien

johtajien kukistamisesta" (HS:n pääkirjoitus "Maailman ihana monimuotoisuus" 27.5.1984).

Ovatko vaalit sitten todella gallup-demokratiaa? Entä kansanäänestys? Voisiko yhteiskunnallinen liike suuntautua suoraan valtiojärjestyksen ytimeen vaatimalla todellista gallup-demokratiaa? Voitaisiinko ajatella hallitusmuodon 2 §:n säädöksen "Valtiovalta Suomessa kuuluu kansalle, jota edustaa valtiopäiville kokoontunut eduskunta" muuttamista nykyisiä oloja vastaavaksi: "Valtiovalta Suomessa kuuluu kansalle, joka lausuu tahtonsa kansanäänestyksessä"?

Kirjallisuus

- BRECHT, Bertolt. *Gesammelnte Werke*, Bd. 16. Frankfurt a.M., Suhrkamp, 1977.
- HAUG, W.F. *Ideologiset mahdit ja vastarinta*. Tutkijaliiton julkaisusarja nro 23. Helsinki, 1983.
- HIRSCH, Joachim. *Turvavaltio*. Tampere, Vastapaino, 1983.
- JÄGER, M. *Sozialliberaler Korporatismus: die Zukunft des 'Modell Deutschland'*. Prokla nro 4, 1980a.
- JÄGER, M. *Ökonomie und Politik des sozialliberalen Korporatismus*. Argument-Sonderband nro 51. Berlin, 1980b.
- MALMBERG, Tarmo. *Marxismi suomalaisessa tiedotusopissa*. Tiede & edistys, 6(1981)3.
- MALMBERG, Tarmo. *Tiede ja viestintä*. Esitelmä tieteentutkimuksen seminaarissa Tampereella 19.10.1983.
- MÄKELÄ, Klaus. *Sosiaalipolitiikka ja hyvinvointivaltion kriisi*. Tiede & edistys, 7(1982)2.
- PIETILÄ, Veikko. *Miten tiede kehittyy?* Tampere, Vastapaino, 1983.
- PIISPA, Matti. *Pluralistinen demokratia-käsitys valtio-yhteiskunta -suhteen ratkaisuyrityksenä*. Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia nro 28, 1977.
- SIISIÄINEN, Martti. *Uuskorporatistmin teorioista*. Sosiologia, 19(1982)4.
- Tasa-arvon ja demokratian tutkimus TANDEM. *Demokratian rajat ja rakenteet*. Porvoo ym., WSOY, 1977.